

DOI: [10.26565/2312-5675-2022-20-06](https://doi.org/10.26565/2312-5675-2022-20-06)

УДК 613:678/9876

ЕТИКА І ДЕОНТОЛОГІЯ В МЕДИЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Н. В. Хрол

Хрол

Наталія Володимирівна

асистент кафедри неврології, психіатрії, наркології та медичної психології
медичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022
+380979018172
E-mail: nataliakhrol@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9523-0946>

Анотація. Сфера впливу медичної психології невпинно розширюється, що зумовлено актуальністю проблеми психічного здоров'я для сучасного суспільства і наявністю соціального запиту на психологічну допомогу. Етика в медичній психології як один із різновидів професійної етики являє собою сукупність принципів регулювання і норм поведінки медичних психологів і медиків, зумовлених специфікою їхньої діяльності та тією роллю й становищем, які вони посідають у суспільстві. У поняття медичної деонтології входить і система взаємовідносин, яка встановлюється в процесі лікування між лікарем і хворим, медичним психологом і хворим. Деонтологію називають вченням про належну поведінку медичного персоналу. Предметом деонтології медичної психології є принципи належного ставлення не тільки щодо окремої особистості, а й щодо суспільства.

Звертаючись до етичних аспектів медичної психології, проаналізовано сучасні моделі медичної етики: модель Гіппократа (V-IV ст. до н. е.) – ключовий принцип якої: «Не нашкодь»; модель Парацельса (XV-XVI ст.) – принцип «Роби добро».

У рамках цієї моделі реалізується патерналізм (pater - батько) як тип взаємовідносин між лікарем-психологом і пацієнтом, для яких характерні позитивні психоемоційні прив'язаності та соціально-моральна відповідальність, «цілющість», «божественність» самого контакту лікаря-психолога і хворого; деонтологічна модель (XVIII-XIX ст.) – це сукупність «належних» правил, що відповідають тій чи іншій конкретній галузі медичної практики; біомедична етична модель (60-70 рр. XX ст.) розглядає медицину в контексті прав людини. Встановлено, що медична психологія в усіх своїх розділах спирається на загальномедичні етичні принципи.

Лікар-психолог у своїй діяльності стикається зі специфічними етичними питаннями. Ці питання про необхідність інформування пацієнта про цілі та зміст психологічного обстеження перед його проведенням. По-друге, медичний психолог має дотримуватися правила «кордонів» (межа прийнятної поведінки). З огляду на специфіку міжособистісної взаємодії між лікарем-психологом і пацієнтом, необхідно чітко визначити професійні межі спілкування під час психологічного консультування та під час психотерапевтичних зустрічей. По-третє, складним етичним питанням може бути формування емоційної прихильності пацієнта до лікаря-психолога, що є однією з характеристик професійної міжособистісної взаємодії. Тому медичний психолог повинен контролювати взаємодію з пацієнтом, усвідомлюючи свої професійні дії, щоб емоційна підтримка не перешкождала забезпеченню пацієнта засобами для самостійної боротьби з труднощами та реалізації своїх життєвих цілей.

Ключові слова: етика, деонтологія, медична психологія, професійна етика, моделі етики.

Як цитувати: Н.В. Хрол Етика і деонтологія в медичній психології // Психіатрія, неврологія та медична психологія. – 2022. – №20. – С. 39–43.
DOI: [10.26565/2312-5675-2022-20-06](https://doi.org/10.26565/2312-5675-2022-20-06)

In cites: N.V. Khrol Ethics and deontology in medical psychology. Psychiatry, Neurology and Medical Psychology. 2022, no. 20, pp. 39–43.
<https://doi.org/10.26565/2312-5675-2022-20-06>

Вступ. За оцінками сучасних дослідників медична психологія ввійшла у великий комплекс сучасних наук про психічне здоров'я. Відтак, сфера її впливу та інтересів невпинно розширюється, що зумовлено актуальністю проблеми психічного здоров'я для сучасного суспільства і наявністю соціального запиту на психологічну допомогу. Медичну психологію починають розглядати як не тільки прикладну, а й фундаментальну науку. Відзначаючи провідну роль інтегративних тенденцій і активне використання знань прикордонних дисциплін у сучасних наукових галузях, представники лікарської спільноти підкреслюють вплив, який чинить психологія на розвиток теорії та практики різних медичних дисциплін [1].

Незважаючи на офіційне визнання і високий рейтинг медичної психології в нашій країні, деякі автори вважають, що ця наука не сформувалася остаточно як самостійна дисципліна [2], що проявляється в наявності низки дискусійних питань щодо її назви, предмета дослідження, загальної структури, теоретичних і практичних завдань, а також професійної підготовки медиків до виконання завдань пов'язаних зі зміцненням і підтриманням психологічного здоров'я населення, запобіганням захворюванням, діагностикою патологічних станів, психокорекційними формами впливу на процес одужання, з розв'язанням питань експертизи, соціально-трудова реабілітації здорових і хворих людей, а також з вивченням психологічних особливостей професійної діяльності медичного працівника. Але якщо відсутність єдиної позиції щодо зазначених положень, які мають надзвичайне значення для подальшого розвитку медичної психології, породжує відповідні фахові обговорення, то проблемам етики та деонтології медичної психології приділяється менша увага, що актуалізує тему дослідження.

Аналіз останніх публікацій. Вивчення наукової літератури засвідчує, що проблеми систематизації та витлумачення етичних та деонтологічних норм в медицині постійно перебуває в полі зору сучасних дослідників. Так, І. Камінська вивчала проблеми деонтологічного виховання і морального розвитку студентів медиків [9]. Н. Свінцицька, О. Шерстюк та Т. Дейнега конкретизували вплив наукових досліджень викладача на формування сучасного лікаря [11]. А. Скрипніков, К. Гринь та В. Гринь віднайшли значення лікарської етики й деонтології у формуванні особистості майбутнього лікаря [11]. В. Жовнерчук та М. Голумбевська проаналізували моральну та юридичну відповідальність за незаконне розголошення лікарської таємниці [10]. У напрацюваннях П. Яценко здійснено аналіз моралі, лікарської етики

і медичного права [10]. Своєю чергою В. Горбаньова звернула увагу на проблему формування етичної та деонтологічної культури майбутніх фармацевтів [9]. В. Савіщенко вивчала питання розвитку професійної деонтології в умовах техногенного, цифрового суспільства [10]. Цікавими вважаємо напрацювання Н. Коляденко, котрий вивчав дилему жертвовності в професії лікаря [10]. Л. Фоменко та О. Голубєв розглянули медичну етику крізь призму перетину науки і моральності [10]. Разом з тим проблема витлумачення етики та деонтології медичної психології залишається актуальною та недостає дослідженою.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічний прогрес останнього століття сприяв значному поліпшенню діагностики різних захворювань і підвищенню ефективності їх лікування. Нині лікар під час контакту з хворим віддає перевагу об'єктивним інструментально-лабораторним даним і значно менше уваги приділяє аналізу клінічної картини хвороби та індивідуальних особливостей її перебігу в конкретного хворого. При цьому зменшення безпосереднього контакту лікаря і хворого має і свій негативний бік. Загальні принципи медичної деонтології та етики, відображені ще в клятві Гіппократа, залишаються, однак, актуальними і в XXI столітті.

Етика в медичній психології як один із різновидів професійної етики являє собою сукупність принципів регулювання і норм поведінки медичних психологів і медиків, зумовлених специфікою їхньої діяльності та тією роллю й становищем, які вони посідають у суспільстві. У всіх сучасних словниках етиці (лат. *ethica*, грец. *ēthos* – вдача, звичай, звичка) дають такі визначення: 1) вчення про мораль, про моральність як одну з форм суспільної свідомості, її сутність, класовий зміст, закони її історичного розвитку та роль у суспільному житті; 2) система норм моральної поведінки людей, їхній громадський обов'язок, їхні обов'язки перед своїм народом, класом, сім'єю та одне перед одним [1]. З огляду на специфічні завдання медичної психології, медична етика має повністю здійснювати в первозданному вигляді загальнолюдські принципи справжнього гуманізму: любов до хворого, толерантність, турботу про нього, чуйність.

Термін «медична деонтологія» (грец. *deon* – обов'язок, *logos* – вчення) означає вчення про обов'язок лікаря. Термін «медична етика» або в нашому розумінні – «гомілетика» (лат. *homo* – людина, *ethika* – ставлення, поведінка, моральні якості або грец. *etos* – вдача, звичай) означає правила взаємовідносин лікаря з хворим та його родичами, взаємовідносин між колегами і ме-

дичними громадськими установами. В епоху широкого впровадження технічних досягнень у медицину спостерігається недооцінка значення безпосереднього контакту лікаря з пацієнтом, психологічного впливу особистості лікаря.

Термін «деонтологія» введений на початку минулого століття англійським філософом Бентамом як найменування науки про професійну поведінку людини [1]. Частиною загальної деонтології є медична деонтологія в медичній психології, що вивчає принципи поведінки медичного персоналу, спрямовані на максимальне підвищення корисності лікування і виключення факторів, що несприятливо впливають на упущення в медичній діяльності. У поняття медичної деонтології входить і система взаємовідносин, яка встановлюється в процесі лікування між лікарем і хворим, медичним психологом і хворим. Деонтологію називають вченням про належну поведінку медичного персоналу. Предметом деонтології медичної психології є принципи належного ставлення не тільки щодо окремої особистості, а й щодо суспільства.

Зазначимо, що професійна діяльність лікаря-психолога інтегрована в усі основні сфери медичної науки і практики. Тому, звертаючись до етичних аспектів цієї порівняно молоді спеціальності, не можна не зупинитися на сучасних моделях медичної етики.

1. Модель Гіппократа (V-IV ст. до н. е.) – ключовий принцип якої: «Не нашкодь». Під час контакту з хворим пропонується така форма спілкування, яка сприяла б орієнтації пацієнта на одужання, підбадьорювала його, щоб він не «падав духом», намагаючись наблизити до себе час одужання.

2. Модель Парацельса (XV-XVI ст.) – принцип «Роби добро». Форма лікарської етики, що склалася в Середні віки, в рамках якої моральні стосунки з пацієнтом розуміються як складова стратегії терапевтичної поведінки лікаря. Модель Парацельса – це врахування індивідуальних особливостей особистості, визнання глибини її душевних контактів із лікарем і включеності цих контактів у лікувальний процес. У рамках цієї моделі реалізується патерналізм (*pater* – батько) як тип взаємовідносин між лікарем (лікарем-психологом) і пацієнтом, для яких характерні позитивні психоемоційні прив'язаності та соціально-моральна відповідальність, «цілісність», «божественність» самого контакту.

3. Деонтологічна модель (XVIII-XIX ст.) – *deontos* – належне. Деонтологія як наука про обов'язок, моральний обов'язок, моральну досконалість і бездоганність особливо важлива в тих професійних галузях, де широко використовуються складні міжособистісні взає-

мовпливи і відповідальні взаємодії. Основою деонтології є принцип «дотримання обов'язку». Деонтологічна модель медичної етики – це сукупність «належних» правил, що відповідають тій чи іншій конкретній галузі медичної практики. Деонтологія охоплює питання дотримання лікарської таємниці, міри відповідальності за життя і здоров'я хворих, проблеми взаємовідносин у медичному співтоваристві, взаємовідносин із хворими та їхніми родичами. Ідея обов'язку є визначальною, необхідною і достатньою підставою дій лікаря.

4. Біомедична етична модель (60-70 рр. XX ст.) розглядає медицину в контексті прав людини. Основним моральним принципом біоетики стає принцип «поваги прав і гідності особистості». Під впливом цього принципу змінюється розв'язання «основного питання» медичної етики – питання про відносини лікаря (лікаря-психолога) і пацієнта. Гостро стоїть питання про участь хворого в ухваленні лікарського рішення, що оформлюється в нових типах взаємовідносин лікаря і хворого – інформаційний, дорадчий, інтерпретаційний типи є, по-своєму, формою захисту прав і гідності людини. На сучасному етапі обговорюється не тільки допомога хворому, а й можливості управління процесами патології, зачаття і вмирання з вельми проблематичними фізичними і моральними наслідками для людини і людства. Дедалі більшого впливу набуває автономна модель, коли пацієнт залишає за собою право ухвалювати рішення, пов'язані з його здоров'ям і медичним лікуванням [2].

У цьому випадку медичний психолог, лікар і пацієнт спільно розробляють стратегію і методи лікування. Лікар застосовує свій медичний досвід і дає роз'яснення щодо прогнозу лікування, включаючи альтернативу відмови пацієнта від лікування. Пацієнт, знаючи свої цілі та цінності, визначає варіант, який найбільше відповідає його інтересам і планам на майбутнє. На перший план виходить принцип благополуччя пацієнта, який реалізується доктриною інформованої згоди (самовизначення пацієнта залежить від ступеня його інформованості). Лікар (лікар-психолог) зобов'язаний забезпечити хворого не тільки всією інформацією, що його цікавить, а й тією, про яку пацієнт може і не підозрювати.

Медична психологія в усіх своїх розділах спирається на загальнономедичні етичні принципи. Лікар-психолог у своїй діяльності стикається зі специфічними етичними питаннями.

По-перше, це питання про необхідність інформування про цілі та зміст психологічного обстеження перед його проведенням. Лікар-психолог зобов'язаний дотримуватися конфіденційності під час обговорення результатів дослідження, отримати згоду пацієнта в разі

доцільності ознайомлення з його результатами інших спеціалістів, проявляти коректність під час проведення дослідження або в разі відмови від останнього.

По-друге, має дотримуватися правила «кордонів» (межа прийнятної поведінки). З огляду на специфіку міжособистісної взаємодії між лікарем-психологом і пацієнтом, необхідно чітко визначити професійні межі спілкування під час психологічного консультування та під час психотерапевтичних зустрічей, тому що перетин кордону може призвести до деструкції лікувального процесу та завдати шкоди пацієнту. Діапазон порушення меж професійної взаємодії вельми широкий: від сексуального контакту з хворим до порад, рекомендацій і запитань, що виходять за рамки терапевтичного контакту, особистих цілей несексуального характеру.

По-третє, складним етичним питанням може бути формування емоційної прихильності пацієнта до лікаря-психолога, що є однією з характеристик професійної міжособистісної взаємодії. Тому медичний психолог по-

винен контролювати взаємодію з пацієнтом, усвідомлюючи свої професійні дії, щоб емоційна підтримка не перешкождала забезпеченню пацієнта засобами для самостійної боротьби з труднощами та реалізації своїх життєвих цілей.

Висновок. В умовах інформаційної трансформації світової спільноти та цифровізації медицини змінюються взаємовідносини в системі «лікар-пацієнт», «медичний психолог-пацієнт», «пацієнт-лікувальний заклад». Однак етичні й деонтологічні норми поведінки медичних працівників залишаються перманентними векторами встановлення довірливих стосунків між споживачами медичних послуг та працівниками сфери охорони здоров'я. Нині в медичній психології функціонують чотири моделі медичної етики, що інтегрують ідеї гуманізму й антропоцентризму та апелюють до дотримання законів біоетики. Деонтологія ж медичної психології спрямовує до дотримання ключових меж та правил взаємодії з пацієнтом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Камінська І. П. Проблеми деонтологічного виховання і морального розвитку студентів медиків. Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації: зб. матеріалів Міжнар. наук. - практ. конф. (Київ, 14 – 16 травня 2015 р.). К.: Міленіум, 2015. С. 92–93.
2. Деонтологія в медицині. Ч. 1: метод. вказ. для самост. роботи студентів з курсу за вибором / упоряд. Т. В. Ащеулова, Т. М. Амбросова, Н. М. Герасимчук. Харків: ХНМУ, 2021. 36 с.
3. Вплив наукових досліджень викладача на формування сучасного лікаря / Н. Л. Свінцицька, О. О. Шерстюк, Т. Ф. Дейнега та ін. Основні напрямки удосконалення підготовки медичних кадрів у сучасних умовах: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Полтава, 26 березня 2015 р.). Полтава, 2015. С. 213-214.
4. Скрипніков А.М., Гринь К.В., Гринь В.Г. Значення лікарської етики й деонтології у формуванні особистості майбутнього лікаря. URL: http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/15443/1/2021_UMSA_konf_25.03_SHH.pdf (дата звернення: 15.06.2023 року)
5. Жовнерчук В., Голумбевська М. Моральна Та Юридична Відповідальність За Незаконне Розголошення Лікарської Таємниці. Журнал Головної Медичної Сестри.- 2015. № 2. С.42 – 47.

6. Яценко П.І. Мораль, Лікарська Етика І Медичне Право. Український Стоматологічний Альманах.- 2016. № 2. С. 82–85.
7. Горбаньов Валерій. Формування етичної та деонтологічної культури майбутніх фармацевтів. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/am/123456789/28445/1/392-399.pdf> (дата звернення: 15.06.2023 року)
8. Савіщенко Вікторія. Розвиток професійної деонтології в умовах техногенного, цифрового суспільства. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10167/1/29.pdf> (дата звернення: 15.06.2023 року)
9. Коляденко Н. Дилема жертовності в професії лікаря: моральна цінність чи віктимізація? Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я. – 2022. № 1(6). С. 23-33. <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2021-1-4>
10. Фоменко Л., Голубев О. Медична етика: на перетині науки і моральності. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, серія «Філософські науки». – 2018. – №11(384). URL:<http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/17749>. (дата звернення: 15.06.2023 року)
11. Хрол Н.В., Потапенко М.Т. Історія становлення медичної психології України//Психіатрія, неврологія та медична психологія. – 2021. – №. 16.

REFERENCES

- Kaminska I. P. Problems of deontological education and moral development of medical students. Development of modern education: theory, practice, innovations: collection of materials of the International scientific and practical conference (Kyiv, May 14-16, 2015). Kyiv: Millennium, 2015. С. 92-93. [In Ukr.]
- Deontology in medicine. Part 1: method. instructions for independent work of students in the elective course // compiled by. T.V. Ascheulova, T. Ambrosova, N. Gerasymchuk. Kharkiv: KHNMU, 2021. 36 с. [In Ukr.]
- Influence of the teacher's scientific research on the formation of a modern doctor / N. L. Svintsitska, O. O. Sherstyuk, T. F. Deinega et al. The main directions of improvement of medical personnel training in modern conditions: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation, (Poltava, March 26, 2015). Poltava, 2015. С. 213-214. [In Ukr.]

- Skrypnikov A. M, Hryn K. V, Hryn V. G The importance of medical ethics and deontology in the formation of the personality of the future doctor. URL: http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/15443/1/2021_UMSA_konf_25.03_SHH.pdf (accessed June 15, 2023). [In Ukr.]
- Zhovnerchuk V., Golumbevska M. Moral and Legal Responsibility for the Illegal Disclosure of Medical Secrets// Journal of the Chief Medical Officer. 2015. № 2. С.42 - 47. [In Ukr.]
- Yatsenko P.I. Morality, Medical Ethics and Medical Law// Ukrainian Dental Almanac. 2016. № 2. С. 82-85. [In Ukr.]
- Horbanov Valerii. Formation of ethical and deontological culture of future pharmacists. URL:<https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/am/123456789/28445/1/392-399.pdf> (accessed June 15, 2023). [In Ukr.]

Savishchenko Victoria. Development of professional deontology in a technogenic, digital society. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10167/1/29.pdf> (accessed June 15, 2023). [In Ukr.]

Koliadenko N. The dilemma of sacrifice in the medical profession: moral value or victimization?// Modern medicine, pharmacy and psychological health.- 2022. № (1(6). С. 23-33. <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2021-1-4> [In Ukr.]

Fomenko L., Holubiev O. Medical ethics: at the intersection of science and morality.// Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Eastern European National University, series «Philosophical Sciences». 2018. №11(384).URL: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/17749> (accessed June 15, 2023). [In Ukr.]

Khrol N.V., Potapenko M.T. History of formation of medical psychology of Ukraine // Psychiatry, neurology and medical psychology. – 2021. – № 16 [In Ukr.]

ETHICS AND DEONTOLOGY IN MEDICAL PSYCHOLOGY

Khrol Natalia

Assistant Lecturer of the Department of Neurology, Psychiatry, Narcology and Medical Psychology at the School of Medicine V.N. Karazin Kharkiv National University, sq. Svobody, 4, Kharkiv, Ukraine, 61022

+380979018172

E-mail: nataliakhrol@karazin.ua

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-9523-0946>

Abstract. The sphere of influence of medical psychology is constantly expanding, which is due to the relevance of mental health problems for modern society and the presence of social demand for psychological assistance. Ethics in medical psychology as one of the types of professional ethics is a set of principles of regulation and norms of behavior of medical psychologists and physicians, determined by the specifics of their activities and the role and position they occupy in society. The concept of medical deontology also includes the system of relationships established in the course of treatment between a doctor and a patient, a medical psychologist and a patient. Deontology is the study of the proper behavior of medical personnel. The subject of deontology in medical psychology is the principles of proper attitude not only towards an individual but also towards society.

Referring to the ethical aspects of medical psychology, the modern models of medical ethics are analyzed: the Hippocratic model (V-IV centuries BC) – the key principle of which is: "Do no harm"; the model of Paracelsus (XV-XVI centuries) – the principle of "Do good". This model implements paternalism (pater) as a type of relationship between a medical psychologist and a patient, characterized by positive psychological attachments and social and moral responsibility, "healing", "divinity" of the contact between a medical psychologist and a patient; deontological model (XVIII-XIX centuries) is a set of "proper" rules that correspond to a particular field of medical practice; biomedical ethical model (60-70s of the XX century) considers medicine in the context of human rights. It has been established that medical psychology in all its sections is based on general medical ethical principles. Medical psychologists face specific ethical issues in their work.

This is the question of the need to inform the subject about the purpose and content of the psychological examination before it is conducted. Secondly, a medical psychologist must adhere to the rule of "boundaries" (the limit of acceptable behavior). Given the specifics of interpersonal interaction between a medical psychologist and a patient, it is necessary to clearly define professional boundaries of communication during psychological counseling and psychotherapeutic meetings. Thirdly, the formation of emotional attachment of the patient to the medical psychologist, which is one of the characteristics of professional interpersonal interaction, can be a difficult ethical issue. Therefore, a medical psychologist should control the interaction with the patient, being aware of their professional actions, so that emotional support does not interfere with providing the patient with the means to independently cope with difficulties and realize their life goals.

Keywords: *ethics, deontology, medical psychology, professional ethics, models of ethics.*